

Kamil insan, müdrik şəxsiyyət

Azərbaycan xalqının milli-mənəvi dəyər xəzinəsində ən qiymətli inci olan Mustafa bəy Topçubaşov kimi insanlardan yazmaq, onların ömür yolunu, yaşam tərzlərini, elm sahəsində apardıqları mübarizələri indiki və gələcək nəsillərə çatdırmaq çox faydalıdır. O, kamil insan, müdrik şəxsiyyət kimi gənclik yaşlarında Qərbi Azərbaycanda ahılıq mərtəbəsinə ucalmışdı.

Mustafa bəy Topçubaşov barəsində yazılın hər söz, deyilən hər fikir onu yaxından tanışan, dostluq sarayını birgə ucaldan, sözünə-söhbətinə, mühakimə və hikmətinə, biliyinə, istedadına və nəhayət, geniş dünyagörüşünə heyran olan şəxs kimi hamı üçün maraqlıdır.

Mustafa Topçubaşov 1895-ci ildə İrəvan şəhəri yaxınlığında Goykümbət kəndində dünyaya göz açmışdır. Goykümbət kəndi əslən irəvanlı olan Topçubaşovların ata-baba malikanəsi sayılır.

Ağə bəyin dörd övladı olmuşdur. Rza bəy, Mehdi bəy, Məhəmməd bəy, Mustafa bəy, İrəvan gimnaziyasının məzunları olan bu qardaşlar sonralar Rusiyadan ali məktəblərində təhsil alaraq müxtəlif peşələrə yiyələnmişlər. Rza bəy hüquqşunas, Mehdi bəy iqtisadçı, Məhəmməd bəy isə tanınmış energetik olmuşdur. Demək lazımdır ki, Peterburq universitetinin professoru Mirzə Cəfər Topçubaşov və Azərbaycan Demokratik Respublikası Parlamentinin sədri Əlimərən bəy Topçubaşov da həmin şəcərəyə mənsubdur. Mustafa bəy 30-40-ci illərdə çox incidilmişdi. Ancaq necə olmuşdursa, bu nəslin köklərindən bir qolu Gəncəyə, digər qolu Tiflisə düşmüşdü. Mustafa bəyin özü də söhbətlərinde təsdiq edilmiş ki, nəsl-i-kökü XV-XVI əsrlərdə İrəvanda mövcud olmuşdur. Sonralar bu qollar İrəvandan Gəncəyə və Tiflisə yayılmışdı.

Mustafa bəy ilk təhsilini İrəvanda Daşlı məhəllədə yerləşən İbadulla bəy Muğanlıskinin pansionatında alıb. Burada Fars Abbasın oğlu Cabbar Məmmədzadə dərs deyirmiş. Qardaşı Mehdi və gələcəyin görkəmlı ədəbiyatşunas, alimi Əziz Şəriflə birləşdə pansionati bitirən M. Topçubaşov İrəvan şəhər gimnaziyasında təhsilini davam etdirir. Katırladaq ki, o zaman İrəvanda üç gimnaziya, bir müəllimlər seminariyası və iki pansionat fəaliyyət göstərirdi. Gimnaziyanı qızıl medalla bitirən Mustafa bəy 1914-cü ildə Kiyev Dövlət Universitetinin tibb fakültəsinə daxil

olur. 1919-cu ildə təhsilini başa vurub Bakıya qayıdır. 1918-1920-ci illərdə erməni daşnakları İrəvan və onun ətrafında dəhşətli fəlakətlər törədir, silahsız azərbaycanlıları kütlevi şəkildə öldürür, kəndləri yandırırlılar. Topçubaşovlar ailəsi də bu faciədən qaça bilmir. Rza bəy Topçubaşovu erməni vandalları öldürüb, sonra isə cəsədini ata bağlayırlar. At onu götürüb eve gətirir. Bundan sonra Topçubaşovlar ailəsi məcburən doğma ata-baba yurdlarını tərk edib Naxçıvana köçürülər. Burada çox qalmayan Mustafa bəy Bakıya gəlir və həkimliklə, cərrahiyyə əməliyyatı aparmaqla yanaşı, hem də Azərbaycan Dövlət Universitetinin tibb fakültəsində dərs deyir. O, 1926-ci ildə 20 həkimlə birlikdə Almaniyyaya göndərilir və uzun müddət iş təcrübəsi keçidkən sonra Vətənə qayıdır.

Mustafa bəy Topçubaşov "Malyariya epleno-meqaliyasının kliniki, patoloji və cərrahiyyə müalicəsi" mövzusunda doktorluq dissertasiyasını müdafiə edir. Həmin ildə Azərbaycan Dövlət Tibb İnstitutunun Cərrahiyyə kafedrasının müdürü seçilir və ömrünün sonuna dək bu vəzifədə çalışır.

M. Topçubaşov 1938-ci ildə efir-yağ ağrısızlaşdırılmasını - uzunmüddətli analgeziyanı keşf etməklə tibb elmində yeni bir səhifə açır. O, analgeziya ilə bağlı bir sira elmi konfranslarda məruzələr edir, məqale və kitablar yazır.

1943-cü ildə Mustafa bəy xidmətlərinə görə SSRİ Dövlət mükafatına layiq görülür. 1945-ci ildə Azərbaycan SSR EA yaradılarkən M. Topçubaşov 14 alımla, o cümlədən M. Mirqasimov, Y. Məmmədəliyev, H. Hüseynov, Ü. Hacıbəyov, Səməd Vurğun, Mirzə İbrahimov və digər görkəmlər elm və mədəniyyət xadimləri ilə yanaşı, respublikanın ilk akademiki seçilir. Artıq 40-ci illərdə Mustafa bəy dünyaşöhrətli bir alım idi. Keçmiş ittifaqın cərrahları arasında onun xüsusi yeri vardı.

Mühəribədən sonrakı illərdə SSR-in o zamanı rəhbərlərindən birinin həyat yoldaşı exnakok xəsteliyinə tutulur. Müalicə üçün ən güclü həkimlər dəvət edilsə də, hamisi xəsteliyin vaxtrını keçdiyi və əlacsızlığını deyir. Azərbaycan MK-nin keçmiş birinci katibi M.C. Bağırov Staline müraciət edir ki, bəlkə ağır xəstəyə bizim Mustafa bəy Topçubaşov da baxsın. Mustafa bəy təcili Moskvaya uçmali olur. O, xəstəyə baxan kimi vaxtı itirmədən onu cərrahiyyə stolunun üstüne aparmağı lüzum bilir. Digər görkəmlər cərrahlar ikinci yarusdan müşahidəçi kimi baxırlar, skalpel dəyən kimi qarın nahiyyəsinin o saat partlayacağını güman edirlər. Ancaq Mustafa bəy elə "səli-qəli" cərrahiyyə əməliyyatı aparıb, exnakok olan hissəni elə ehmalca götürür ki, heyrət içərisində olan bu rəqiblər bir söz deyə bilirlər: "Da, eto Mustafa bek".

M. Topçubaşov 1950-ci ildə Beynəlxalq Cərrahlar Assosiasiyanının və keçmiş Ümumittifaq Cərrahlar Cəmiyyətinin fəxri üzvü seçilib. 1951-1955 və 1968-1981-ci illər arasında Azərbaycan SSR EA-nın vitse-prezidenti olub.

Azərbaycan xalqının layiqli övladı, Qərbi Azərbaycan torpağının yetirməsi Mustafa bəy bir sıra ümumdünya cərrahlar konqresində, o cümlədən Münhen, Lissabon, Leyspiq, Sofiya və digər şəhərlərdə elmi məruzələr etmişdi. O, 1949-cu ildə SSRİ Tibb Elmlər Akademiyasının müxbir üzvü, 1952-ci ildə isə Bolqaristan Elmlər Akademiyasının üzvü seçilmişdir.

Mustafa bəy Topçubaşov bir sıra elmi əsərlərin - ümumiyyətlə, 7 monoqrafiyanın, beş cildlik monumental "Xüsusi cərrahlıq" kitabının müəllifi dir.

Görkəmlə alim həyatı boyu pedaqoji fealiyyətlə six bağlı olmuşdur. Uzun illər N. Nərimanov adına Azərbaycan Tibb İnstitutunda mühazirələr oxumuşdur. Onun rəhbərliyi altında 35-e qədər alım namizədlik və doktorluq dissertasiyası müdafiə etmişdir.

Mustafa bəy Topçubaşovun ictimai fəaliyyəti ni xüsusi qeyd etmək lazımdır.

Dünyaşöhrətli alim 1953-1959 və 1967-1971-ci illər arasında Azərbaycan SSR Ali Sovetinə başçılıq etmişdi. Azərbaycan SSR Ali Sovetinin I-X çağırış deputatı olmuşdur. 1950-ci ildən ömrünün sonuna kimi Azərbaycan Sülhü Müdafiə Komitəsinin sədri idi. O, bu xətələ dünyanın bir çox ölkələrində - Livan, Bolqaristan, Avstriyada Azərbaycanı layiqince təmsil etmişdir. O, Büyük Tibb Ensiklopediyasının redaktorlarından biri, ASE-nin Baş redaksiya heyətinin üzvü idi.

M. Topçubaşov keçmiş SSRİ dövlətinin demək olar ki, bütün orden və medalları ilə təltif olunmuşdur. Ona Sosialist Əməyi Qəhrəmanı Fəxri adı, 4 dəfə "Lenin" ordeni verilmişdir.

1995-ci il iyulun 31-də respublika Prezidentinin Sərəncamı ilə Mustafa bəy Topçubaşovun anadan olmasının 100 illik yubileyi Opera və Ballet Teatrında təntənəli şəkildə qeyd edilmişdi.

Akademik Mustafa bəyin ürəyi həmişə İrəvanla döyüñürdü. O gözəl biliirdi ki, boy-aşa çatlığı İrəvan şəhərinin tarixi də qürurla adını canında, qanında yaşatdığı Azərbaycan türkünün tarixi qədər uzundur, böyükdür. İrəvanın hər qarışında silinməz, pozulmaz izləri - tarixi abidələri var bu xalqın. Bu yerləri türk ənənələri Oğuz bəyləri, qanıyla yoğura-yoğura, sümükleri ilə bərkidə-bərkidə özlərinə yurd-Vətən etmişlər. Bu yerlərdən Oğuz igitləri atlanıb dünyanın Qərbinə adlayıb, Bizansın, Romanın içərilərinə doğru yürüş etmişlər...

Qədir ASLAN,
"Respublika".